

„OTTHON VAGYUNK? - A VÁROSI ÉLET VIZSGÁLATA”

Összefoglaló

Az ELTE Társadalomtudományi Kara „Kulcskérdések a társadalomkutatásban” címmel idén immáron negyedik alkalommal rendezett konferenciát, számos színvonalas előadás és kerekasztal-beszélgetés kapott helyet a kampusz épületében, és a rendezvényt nagy érdeklődés övezte.

Az ELTE TÁTK 2012-ben Budapest Kutatás néven a hallgatók bevonásával survey-t készített a városban élők mindennapjairól, a város és az ott élő közösségek megtartó erejéről. Ezzel a kutatással a csatlakozott a vidéki városokban már több éve hasonló kutatásokat folytató egyetemek tanszékeihez. E kiindulási ponttal az „Otthon vagyunk? – A városi élet vizsgálata” című szekció középpontjában a városi élet, a városi lét vizsgálata állt; illetőleg ennek kapcsán a hallgatók kutatásba történő bevonása. A konferencián először kutatásaik eredményéről rajzoltak az előadók egy-egy képet Budapest, Debrecen, Győr és Szeged városlakóinak kötődéséről és identitásáról. Majd kerekasztal-beszélgetés keretében megvitatásra kerültek a hallgatói részvétellel történő kutatások módszertani, pedagógiai kérdései, erősségei-gyengeségei és lehetőségei.

A szekciót Csizmady Adrienne vezette. A rövid bevezetés és az esemény megnyitása után elsőként Krémer Balázs, a Debreceni Egyetem (BTK) oktatója tartott előadást „Egy 0 budget kutatás: Ki megy a gyerekért az óvodába?” címmel. Az előadás során a hangsúlyt elsősorban a hallgatók bevonására helyezte az egyes kutatásokban – miként is lehet megoldani a kutatási szemináriumokon a hallgatók bevonását. Kiemelte, hogy jelentős változások történtek az utóbbi években ezen a területen is. Megváltozott a hallgatók és a diákok aránya az oktatásban. Diákkori emlékeiből merítve, korábban a kutatóvá válás beavatási szertartása volt ez a típusú szeminárium, kötetlen, esti beszélgetések keretében, amely által a szabad gondolkodó életformába nyertek a diákok bepillantást. Ezzel összhangban, most, oktatóként is ezt a sajátos életformát, a kutatói lét esszenciális alapjait igyekszik átadni, de sok minden változott azóta a szakmán belül is. Nagyan módosult a hivatásrendi összetartás, jellemzővé vált a szakmán belül a hierarchikuság, illetőleg a kutatások lefutási ideje csökkent. További nehézséget jelent, a szocioló-

gusképzés valójában nem szociológusokat képez meglátása szerint. Ezért jelentett kihívást számára a hallgatók bevonása: eleinte a hallgatók asszisztenciaként történő bevonását részesítette előnyben, majd a hosszabb közös kutatások támogatója lett, mára egy nyári rövid egyhetes közös kutatás a jellemző, de gátat jelent ebben az anyagi lehetőségek szűkösége. A „Ki megy a gyerekért az óvodába?” kutatást is „0 budget-vel” tervezték. Hat MA-s hallgató segítségével közösen tervezték és végezték el a négy napos kutatást, amely három részből állt. Az óvoda előtt megfigyelést végző hallgatók egyrészt vizsgálták a gyermekért érkező személy nemét és a korát – ezt egy egyszerű kérdőívvel vizsgálták. Továbbá megszólították a felnőtteket, és egy rövid, önkéntes öt-nyolc kérdésből álló kérdezőbiztosos kérdőív kitöltésével vizsgálták a további jellemzőket. Harmadrészt céljuk volt rövid interjúk készítése is, amely szintén teljesen önkéntes alapon működött. A kutatás célja, alaphipotézise az volt, hogy sikerrel rámutassanak a nem fizetett munkákban való nemi egyenlőtlenségekre. Azonban számos meglepetés érte őket, és ettől vált igazán tanulságossá a kutatás. Egyrészt nemcsak nők jöttek a gyerekekért, hanem ugyanannyira a férfiak is – ráadásul inkább nagyszülők jöttek, és közülük is zömmel a nagypapák. További megfigyeléseik voltak, hogy inkább a felsőfokú végzettségű apukák jönnek a gyerekért, míg anyukák között nincsen végzettségben jelentős különbség. A legiz-

galmasabb azonban a nagyszülők intenzív jelenléte volt. E megfigyelés alapján arra a következtetésre jutottak, hogy nem a megfelelő kérdést vetették fel a kutatás során, ugyanis nem a nem, hanem a nagyszülők involvációja igazán releváns. Ráadásul számos új perspektívát nyithat meg ez a felismerés: újszerű jelenség az unokák felnevelésében lévő koalíció a szülők és a nagyszülők között; továbbá kérdésként merülhet föl, milyen összefüggésben állhat ez a jelenség a posztadoleszcencia jelenségével, az infantilizált státusú egyedülálló anyák kérdésével és a neutrális család szűk szférájának témájával, valamint hogy a távol dolgozó szülők esetében a nagyszülők, a rokonság involválása mennyiben játszik szerepet a gyermek életében. Végül nem született tanulmány a kutatás végeztével, mert úgy döntöttek, hogy a „rossz kérdésre csak rossz tanulmány születhet válaszként”. Azonban oktatási katarzis volt annak megélése, hogy igenis fennáll a tévedés lehetősége. Ez pedig nagyon fontos előrelépés az oktatási folyamatban: mégpedig rámutatni a hallgatóknak a porosz oktatáshoz képest arra, hogyan gondolkozzanak, hogyan legyenek kreatívak, rugalmasak, hogyan gondolkozzanak szabadon, hogyan vessenek el egy ötletet és találjanak más perspektívát.

Ezt követően Lőrinczi János, a Szegedi Tudományegyetem (BTK) oktatója beszélt „A közbiztonságérzet alakulása és meghatározó tényezőiről” Szeged kapcsán. A

SZTE 2000 óta (2006 kivételével) survey kutatást végez a városban, amely elsődleges célja pedagógiai aspektusban, hogy a hallgatók ne egy nagyelőadás keretében tanuljanak kutatni, hanem tapasztalatok révén. Ennek megfelelően a BA-s diákok feladata az adatfelvétel, a rögzítési feladatokat ellátása öt-hat fős csoportokban, amiket egy MA-s vezet. Kuriózum, hogy a Csongrád Megyei Rendőrkapitánysággal együttműködésben végzik a kutatást, amelynek célja a városlakók életminőségének javítása. A kutatás által vizsgálható, hogy 2000 és 2013 között hogyan alakult a közbiztonság megítélése a három különböző vizsgált területen: a lakókörzetben, a városban és az országban; illetve a megítélés min alapszik. Két főbb tendencia rajzolódott ki: egyrészt a területek közbiztonságát egyre kevésbé ítélik meg jónak a szegediek, ahogy távolodnak a szűk lakókörnyezettől, másrészt hogy az elégedettség mértéke emelkedő tendenciát mutat 2000 óta – amely a 2000–2004 közötti időben intenzív volt, majd 2005-től lassult. Ennek oka a '90-es évek közepétől a délszláv válság okán érkező migránsok meghatározó száma, akik főleg a hadseregből kiszolgált katonák és egyéb bűnöző elemek voltak. A 2000-es évek elejére ők elhagyták a térséget. Alapvetően tehát mindhárom területen emelkedő trend figyelhető meg. Az elégedettséget befolyásoló tényezők kapcsán is lehetséges megállapításokat tenni. Az elégedettséget alapvetően három mutató határozza meg: az életkor – főleg az idősek irányába; a nem – főleg a nők irányba; valamint az előtörténet – azaz, hogy történt-e már valakivel valamilyen incidens, negatív esemény. A megítélés alapját is vizsgálták, és azt az eredményt kapták, hogy a saját területnél főként a pletyka jelent információforrást, míg a városi szinten már megjelenik a média hatása is, amely szinte kizárólagos forrássá válik az országos terület megítélésében. 2012-ben egy újabb kérdés is felmerült, mégpedig az, hogy hozzá lehet-e járulni az egyéni viselkedéssel az áldozattá váláshoz. Egy item-soros kérdéssorral mérték, hogy adott magatartások mennyire jellemzőek a kérdezettre. Az áldozattá válási index és a biztonságérzet két fő komponense a biztonságra törekvés és a szétszórtság volt. Három területtypust figyeltek meg: a családi-társasházás typust, a tanyai és a lakótelepi typust. A területeken máshogy és máshogy működött a modell. A területek mindegyikén van összefüggés az áldozattá válási index és az elégedettség között, azonban családi-társasházi környezetben a biztonság-magatartás előzmény típusú volt, míg a másik körzetekben következmény típusú. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy a rendőrséggel a további kooperáció keretében egy áldozatvédelmi és prevenciós program kidolgozása indokolt. A program célja az emberek információval való ellátása – melynek következtében az érintett területeken is a modell átfordulását várják – azaz hogy minden területen előzmény típusúvá váljon a biztonság-magatartás.

Harmadikként Bugovics Zoltán, a győri Széchenyi István Egyetem oktatója tartott előadást „A helyi identitás szintjei és dimenziói a Győri Járműipari Körzetben” címmel. Pedagógiai szempontból – és egyben módszertanilag is, a legnagyobb nehézség a győri kutatások kapcsán az, hogy az egyetemen nincsen szociológusképzés. Így a kutatásokat jellemzően humán szakos hallgatók és mérnök szakos hallgatók bevonásával folytatják. Jelen kutatásban is más szakirányban tanuló diákok vettek részt, illetőleg a doktori iskola önként jelentkezői. A kutatásba való involváció ezért más jellegű volt, mint Szegeden vagy Debrecenben. A tervezés folyamatában a diákok nagymértékben bevonásra kerültek, azonban a lekérdezést egy közvéleménykutató cég által valósították meg. A kutatás célja identitásvizsgálat volt, amelynek keretében az ipari, gazdasági tényezők figyelembe vételével összeállítottak egy item-soros kérdéssort és egy percepciókat mérő kérdéssort. A kutatásban mérték a lokális, nemzeti és az európai identitást egyaránt. Az egyik legfőbb kérdésfelvetés az volt, hogy a járműipar jelent-e identitásképző elemet, illetve hogy milyen tényezők határozzák meg az identitást – mennyiben játszik szerepet ebben a régi győri, vagy Győrhöz köthető ipari háttér, a történetiségi dimenzió, illetve a családi háttér – a családi viszonyok, a korábbi generációk munkaköre. A kérdésfeltevések során kifejezetten ügyeltek arra, hogy megtartsák az eredeti kutatási célt és koncepciót, azaz

hogy identitásvizsgálatot végezzenek (és ne legyen attitűdvizsgálat az eredmény) –, amelyet tipikusan nem kérdőíves módszerrel szokás mérni, hanem inkább kvantitatív módon, jellemzően mélyinterjúk által. A kérdéseket ezért nagy precizitással állították össze. A minta nagysága, azaz a közvéleménykutató cég által lekérdezettek száma 3000 fő volt – ennek kb. a 60%-át telefonszám alapján kérdezték le, a maradékot pedig utcai lekérdezés útján. A kutatás során összesen nyolc munkacsoportban dolgoztak, amelyeket a minimál-operacionalizálás jellemzett, természetesen a szakmaiság keretein belül. A kutatás adatai jelenleg még nem kerültek teljesen feldolgozásra, ezért konzekvenciákról még nem lehetséges beszélni a győri identitásvizsgálat keretében.

Az előadás-sorozatot Barna Ildikó, a budapesti Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi karának oktatója zárta „Budapestinek lenni – a helyhez való viszony meghatározó tényezői Budapesten” című előadásával. Ez volt a kampuszon az első igazán nagy hangvétellű kutatás, amelyben a hallgatóknak meghatározó szerepe volt. A kutatás célja a budapestiek helyhez való viszonyának vizsgálata volt. Ennek okán már a konceptualizáció során környezetpszichológiailag el kellett határolni egymástól a tér (space, alapterület) és a hely (place, személyessé vált tér) fogalmát. Ennek alapján fogalmazódott meg a kiinduló gondolat, miszerint az identitás

alakulására hatással van a fizikai környezet. Majd az operacionalizálás során a helyérzet két dimenziója került elhatárolásra: az affektív helyérzet, a helykötődés – és a kognitív helyérzet, a helyidentitás. A mintában összesen 1000 fő szerepelt, akiket a hallgatók személyesen kérdeztek le – kérdezőbiztosi adatfelvétellel. Az elemzéshez három szintre kellett bontani a mintát: Budapest, környék és egyén perspektívákra, amelyek alapján létre lehetett hozni az identitás-mérőszámokat. A különböző szinteket külön vizsgálták és értékelték. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy Budapest-szinten a bel-budai környéken a legkedvezőbb a helyzet, míg a legkisebb az otthonosság és a kötődés-érzet az észak-budapesti peremkerületekben. Környék-szinten elmondható, hogy a relatív mutatók alapján a belvárosiak a legkevésbé elégedettek, és ők érzik a legkevésbé otthonosan magukat a környékükön, illetve a kötődésük is alacsony fokú. A skála másik végén bel-Buda található. Az egyéni szinten, ahol a lakásminőség és a beágyazottság mentén történt a mérés, levonható a következtetés, hogy a legrosszabb helyzetben ismét a belvárosiak vannak, míg a legjobb a 20-21-22-23. kerület lakosainak érzete. A három szint átfogó és részletes elemzése után az így nyert mutatók, indexek és eredmények felhasználásával megtörtént a három szint kölcsönhatásának vizsgálata egy elméleti modell segítségével. A hipotézis az volt, hogy a környék-szint közvetítő funkcióval bír az egyéni és a budapesti szintek között. A hipotézis beigazolódott. A modell minden mutató szerint illeszkedett, és megállapíthatóvá vált, hogy a szintek egymásra épülnek. Konzekvenciaként megállapítható, hogy a társas beágyazottság magyarázza a kötődést, és a lakásminőség magyarázza az otthonosságot. A minta nagysága és a mutatók nagy száma jelentős perspektívákat rejt magában, számos továbblépési lehetőség rejlik még a kutatás eredményeiben és adataiban.

Az előadásokat és egy rövid szünetet követően egy kötetlen beszélgetésre nyílt lehetőség a hallgatók bevonásáról az egyes kutatásokba az egyes karok oktatói illetve a diákok között. Mind pedagógiailag, mind szakmailag ez igen nehéz kérdés minden egyetem számára – különböző okokból kifolyólag. Van, ahol a bevonható emberanyag korlátozottsága jelenti a legnagyobb problémát (pl. Győrben), míg máshol a hallgatók motiváltságának és kötelességtudatának maximalizálása (pl. az ELTE-n). Általános kihívásként jelent meg minden kar vonatkozásában az új, kétszintű felsőoktatási modell okán kialakult helyzet – és egyben a tömegképzés, továbbá a szociológia-ipar megváltozása. Erre Debrecenben úgy igyekeznek megoldást találni, hogy nagy hangsúlyt fektetnek a gyakorlati órákra, de egyre inkább az alkalmazott szociológia irányába igyekeznek tenni a hangsúlyokat az alapszakon, míg az elméleti tárgyak és kérdések inkább a mesterszakon jelennek meg. Mindenütt megfigyelhető tehát az ipar-jellegűvé válás, a kétszintű

rendszer érezhető változásokat hozott az oktatásban, a gyakorlatok mennyiségében, minőségében, lefutásában. Az alkalmazott szociológiára nagy a kereslet, és a BA diploma általában ezekre a feladatkörökre megfelelő háttérrel nyújt. Általános pedagógiai problémaként jelentkezik mindenütt a közoktatásból az egyetemre hozott gátlások és korlátok fennállása. Ezek nehézséget jelentenek az önálló munkára, önálló gondolatokra és kérdésfölvetésekre alapozó kutatási feladatok elvégzésére során, amellyel a pedagógiai képzésben nem részesült oktatóknak nemegyszer nem könnyű megoldást találniuk – főleg a nagycsoportos szemináriumi órák kereteiben. Azonban erre az egyetemek sem reagálnak megfelelően. A terepmunka, a gyakorlatok tapasztalatszerzési szempontból is kiemelkedően fontosak. Azonban kérdéses az, hogy mit milyen mélységben kell megismerniük a hallgatóknak – de ahhoz, hogy a hallgatónak módja legyen választania a lehetőségek közül, minél több ismeretanyaggal, elméleti alap-tudással kell megismerkednie, hogy rendelkezzen egy olyan bázissal, ahonnan el lehet rugaszkodni a későbbiekben, a specifikáció során.